

S.S. JAKUBOWSKI. FEATURES SUPERVISORS ACTIVITIES OF THE TEACHERS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The summary. In the article the problem of scientific and pedagoichnyh employees to use pedagogical supervision in training technical college Master, peculiarities supervizorskoyi activity of the teacher of the university, analyzed the requirements for this activity

Key words: pedagogical supervision, teacher-supervisor, psychological competence, professional and pedagogical training of Masters

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Я.В. Сверлюк.

Одержано редакцією 30.03.2017 р.

УДК: 378.147

О.В. ГРЕЧАНОВСЬКА

РОЗДУМИ ЩОДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Резюме. У статті розглянуто деякі проблеми формування конфліктологічної культури студентів технічних вищих навчальних закладів, до яких ми відносимо маргінальність професії; розуміння етнічної ідентифікації; набуття когнітивно-творчої компетенції, яка базується на самостійному освоєнні знань. Розкрито поняття конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ.

Ключові слова: конфліктологічна культура, компетенція, маргінальність професії, етнічна ідентифікація, конфлікт, культура.

Постановка проблеми. Процеси, які відбуваються в нашій країні, тісно пов'язані з вищою освітою і вимагають нових підходів у підготовці фахівців. Професійна підготовка, відповідні фахові знання – це не все, що може визначати кваліфікованого випускника вищого навчального закладу. Одну з проблем вищої освіти є формування конфліктологічної культури.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні зазначено, що «мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України». Одним з важливих питань постає «формування у молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості» та підкреслюється, що «передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії...» [6, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конфліктологічної культури та конфліктологічної компетентності у різних галузях присвятили свої праці О. Щербакова, Н. Самсонова, Н. Підбуцька, А. Анцупова, У. Мастенбрук, Л. Петровська, І. Шипілова та ін.

Теоретичний та практичний досвід аналізу конфлікту та конфліктних ситуацій представлений в працях вітчизняних та зарубіжних науковців: З. Фрейда, К.Г. Юнга, Р. Дарендорфа, М. Дойча, Л. Козера, К. Левіна, Я.Л. Морено, Д. Карнегі, Х. Корнеліуса, Л. Юрі, Р. Фішера, Д. Скотт, А. Маслоу, К. Роджерса, А. Анцупова, Є. Єршова, П. Блонського, Д. Виготського, М. Пірен, Л. Петровської, А. Шипілова, Г. Ложкіна, Н. Пов'якель та ін.

Аналіз думок науковців з проблематики культури та конфліктів, конфліктологічної культури в різних сферах діяльності дав нам змогу сформулювати власне поняття конфліктологічної культури майбутніх інженерів.

На нашу думку *конфліктологічна культура* – це прогнозування і знаходження компромісного вирішення конфлікту в різних життєвих ситуаціях та вміння адаптуватися в конфліктногенному середовищі. Конфліктологічну культуру майбутнього інженера ми розглядаємо як складову професійно важливих якостей фахової компетентності, набутої в процесі навчання у ВНЗ.

Мета статті – бажання поділитися досвідом виявлення проблем у процесі формуванні конфліктологічної культури студентів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Досвід формування конфліктологічної культури у майбутніх випускників ВНЗ виявив деякі проблеми, що можуть виникнути в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Одну із важливих проблем ми вбачаємо в маргінальності професії, що на сьогоднішній день має дуже яскраве вираження у випускників вищих навчальних закладів. Але спочатку маємо зупинитися на означенні «маргінальність» в контексті нашого бачення.

Вперше поняття маргінальності застосував Р. Парк стосовно до адаптації мігрантів, розглядаючи її як стан переходу, людину на межі «двох світів». Він зазначає, що маргінальна особистість – це продукт природного культурного процесу, розширення взаємодії культур. Цей тип особистості з'являється в тому місці і в той час, де під час конфлікту рас і культур починають виникати нові спільноти, народи, культури. Особи цих нових культур існують в двох світах одночасно, тому для них характерний більш широкий горизонт і більш витончений інтелект [9]. Р. Парка і Е. Стоунквіста розглядають маргінальність як культурний конфлікт, що ми можемо віднести до формування конфліктологічної культури.

Якщо говорити про студентство, нам імпонує думка О. Бутиліної, яка розглядає професійну маргінальність студентства, як стан певної відокремленості (відчуженості) студентів від майбутньої професії, несформованості установки на певну професійну діяльність, який знаходить своє вираження, зокрема у ставленні до навчання, оцінці майбутньої професії, рівні академічної успішності та в тенденціях до зміни профілю професійної підготовки [1].

Проблема маргіналізації професії постає навіть не тоді, коли ряд молоді приходить на навчання у вищий навчальний заклад і не має мотивації до навчання та опановування професії, а й під час навчання, коли викладачі не мають бажання або не в змозі захопити та спрямувати студента у професійне русло. Не зважаючи на компетентнісний підхід в освіті, інноваційні технології, які потрібно запроваджувати у вищих навчальних закладах, викладачі без особливого бажання застосовують їх на практиці, а іноді взагалі не застосовують. Звичайно, не завжди це проблема у викладачах, не підготовленість студентів та обмеженість знань (як із спеціальних дисциплін так і з вибіркових) не дає змоги впровадження нового, тому, і залишається в основі – виклад матеріалу, а не зацікавлення, заохочення і розуміння важливості обраної професії. Невизначеність, розуміння своєї непрофесійності може призводити до конфліктних ситуацій та спричиняти внутрішньо особистісний конфлікт, що може відігравати негативну роль у мотивації, поведінці, адаптації, якості навчання.

Ще одна з проблем яка виникає у процесі формування конфліктологічної культури студентів – це набуття ними когнітивно-творчої компетенції. Особливе значення приділяємо самостійно-освітньому компоненту. Ми повністю підтримуємо визначення Г. Костишиної, що самостійна робота студента – це інтелектуальна діяльність, яку він здійснює самостійно, власною працею здобуваючи знання впродовж лекції, на лабораторно-практичних заняттях, у позаурочний час, тобто вся навчальна робота, яка пов'язана з пошуком на шляху пізнання. Удосконалення і розвиток самостійної роботи студентів в умовах застосування різних методів і засобів навчання є одним із основних аспектів ефективного навчання у вищих навчальних закладах [4].

Г. Гнітецька дає означення самостійної роботи як такої роботи, в результаті якої ті, хто навчаються, проявляючи активність і самостійність, прагнуть досягти поставленої викладачем або з власної ініціативи мети і яка здійснюється у спеціально відведений для цього час при безпосередньому чи опосередкованому керівництві викладача, але без його особистої участі, і завершується певними результатами, що підлягають самоконтролю або контролю і проявляється в різноманітності видів індивідуальної і колективної навчальної діяльності [2].

Самостійний підхід студентів до навчання повинен надавати можливість ефективніше поглиблювати та засвоювати знання особливо з непрофільюючих дисциплін. Звернемося до Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», зазначено, що самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань. Її мета: набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь та навичок. Але як є в дійсності? Сьогодні зацікавити студента самостійним опрацюванням теми особливо з непрофільюючої дисципліни, яке було б ефективним, продуктивним та результативним, не легко. Не є секретом, що доступність до інформації в Інтернеті несе в собі не лише позитивні, а й негативні результати - у студентів втрачається науково-дослідницький елемент навчання, здатність самостійно опрацьовувати матеріал. Навіщо особливо вникати в тему інформації, яку розшукуєш, якщо можна копіювати готовий реферат чи курсову, не говорячи уже про підготовку до семінарських занять. Тому, в навчально-виховний процес вищої школи необхідно впроваджувати такі інноваційні методи та форми роботи, які вимагатимуть від студента не лише копіювання інформації, а й творчий підхід до виконання завдань. Наш досвід показує, що одним з інноваційних підходів у виконанні самостійної роботи - робота з робочими зошитами із дисципліни, які розробляє викладач відповідно власного лекційного матеріалу та тем практичних занять. Завдання в якому повинні вимагати творчого підходу, власних роздумів, які базуються на отриманих знаннях.

Але тут виникає проблема культурологічної підготовки студентів. Спочатку маємо звернути увагу на те, що принципом навчального процесу у вищій школі – є: врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів як суб'єктів освітнього процесу. Студентство є особливою соціальною категорією, специфічною соціальною групою, організаційно об'єднаною інститутом вищої освіти. В соціально-психологічному аспекті студентство, порівняно з іншими групами населення, має найбільший освітній рівень, найвищий рівень пізнавальної мотивації, є найбільш активним засвоювачем культурних цінностей, має найвищий рівень соціальної активності [3, 34].

У процесі культурологічної підготовки кожна особистість по своєму неповторна і сприйняття та засвоєння нею культури відбувається індивідуально. Молода людина, після закінчення загальноосвітнього навчального закладу, вже має за плечима відповідний багаж життєвих та освітніх компетентностей, але більшість молоді ще не визначилася в їх застосуванні. Тоді при переході до статусу студента виникають ситуації, які допомагають визначитися, створити самого себе, саморозвиватися та самовдосконалюватися. А оскільки вік студентства 17-22 роки, то лише у стінах ВНЗ майбутній фахівець може повною мірою набути культурологічного розвитку, прагнення до самовдосконалення. Проблема культурологічного розвитку студента ВНЗ – це не лише об'єм знань, який він можуть удосконалювати, а й новий етап формування студента як професіонала та майбутньої інженерної еліти.

Еліта в істинному значенні – творча, наукова, політична – найцінніша складова суспільства. Як серцевина живого соціального організму вона концентрує в собі кращі його якості. Її роль в збереженні та розвитку культурного спадку нації, у виживанні та процвітанні нічим не може бути замінена. Еліта являє собою сукупність людей – носіїв людських якостей, найбільш важливих для збереження та розвитку соціуму [7]. Тому однією із проблем ми розглядаємо етнічну ідентифікацію студента.

На імпонує думка Л. Нагорної [8], яка розглядає термін «етнічна ідентичність», як одну з форм самосвідомості індивіда чи групи людей, що ґрунтується на відчутті ними своєї належності до певної етнічної спільності, фундаментом якої є закорінена в історичній пам'яті сукупність антропологічних та культурно-символічних ознак (спільність походження, мова, релігія, територія проживання, традиції, звичаї тощо). Ідентифікація з етносом, за певних умов стимулює самоорганізацію етнічної спільноти на засадах її етнічних інтересів і потреб, а також забезпечує самозахист у ситуаціях міжетнічної напруженості. Але, ми розглядаємо етнічну ідентифікацію не лише, як формування патріота країни, а як і безпеку, якщо вони сформована невірною.

До етнічної ідентифікації відносять *етноігізізм* – одна з форм гіпоідентичності, яка за своєю сутністю є

відходом від власної етнічної групи і пошуком стійких соціально-психологічних ніш не за етнічним критерієм; *етнічна індіферентність* – відсутність меж етнічної ідентичності, що виявляється у невизначеності етнічної належності, неактуальності етнічності; *норма (позитивна етнічна індіферентність)* – поєднання позитивного ставлення до власного народу з позитивним ставленням до інших народів. В полі етнічному суспільстві позитивна етнічна ідентичність має характер норми і є властивістю для більшості людей. Така ідентичність надає оптимального балансу толерантності по відношенню до власної та інших етнічних груп, що дозволяє розглядати її як значущу умову самостійності та стабільності етнічної групи, з одного боку. Так як умову мирної міжкультурної взаємодії у полі етнічному світі, з іншого боку; *етноегоїзм* – може виявлятися у безневинній формі, на вербальному рівні, як результат сприймання інших етносів за допомогою конструкту «мій народ». Однак цей тип етнічної ідентичності може супроводжуватись напруженням і роздратуванням у спілкуванні з представниками інших етнічних груп або визнання права власного народу вирішувати свої проблеми за «чужий» рахунок; *етноізоляціонізм* – впевненість у перевагах свого народу над іншими, у потребі «очищення» національної культури, негативне ставлення до міжетнічних шлюбів, ксенофобія; *етнофанатизм* – готовність вдаватись до будь-яких дій для захисту так чи інакше втлумачених етнічних інтересів, аж до етнічних «чисток». Відмова іншим народам у праві користування природними ресурсами і соціальними привілеями, визнання пріоритету етнічних прав народу над правами людини, виправдовування будь-яких жертв у боротьбі за благополуччя свого народу [8].

Ми можемо побачити, що етнічна ідентифікація може нести в собі і негативні наслідки. Не потрібно забувати, що ми проживаємо в полікультурному суспільстві, де молода людина стикається з представниками інших культур, навчається з ними, спілкується і по закінченню навчального закладу може працювати в одному колективі. Не розуміння людей іншої культури, не сприйняття їх, негативні прояви як при етнофашизмі, етноізоляціонізм, етнофанатизм може призвести до важких наслідків, не лише психолого-педагогічного плану, а й впливати на якість як навчання так і в професійній діяльності. Вищий навчальний заклад покликаний, завдяки навчально-виховному процесу, формувати у студентів вірне розуміння етнічної ідентифікації, що є однією із складових конфліктологічної культури. Завдяки гуманітарним дисциплінам та впровадженню інноваційних технологій – цей процес може принести позитивні результати.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Звичайно, перераховані вище проблеми не є вичерпними. Ми розглянули лише основні, на нашу думку, проблеми формування конфліктологічної культури, які потребують інноваційного підходу та вирішення яких покладається на вищий навчальний заклад. Подальші дослідження та розуміння важливості даних проблем дасть змогу викладачам гуманітарних дисциплін розробляти методики викладання так, щоб формування конфліктологічної культури у студентів відбувалося на належному рівні та допомагало у вирішенні вище викладених проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутиліна О.В. Професійна маргінальність студентів / О.В. Бутиліна // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2012. – Вип. 6. – С. 81–87.
2. Гнитецкая Г.Е. Дидактическая эффективность комплексной системы организации самостоятельной работы студентов младших курсов (на материале подготовки специалистов технических вузов): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Галина Емельяновна Гнитецкая. – К., 1990. – 20 с.
3. Зинченко В.П. Психологическая педагогика. Материалы к курсу лекций. Часть 1. Живое знание / В.П. Зинченко. – Самара: СГПУ РАО, 1998. – 216 с.
4. Костишина Г.І. Теоретико-методичні аспекти розробки і проведення лабораторно-практичних робіт з фізики: нові підходи / Г.І. Костишина // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 4. – Вінниця: ВАТ «Віноблдрукерія», 2001. – С. 13-16.
5. Нагорна Л.П. Ідентичність етнічна [Електронний ресурс] / Л.П. Нагорна // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й; редкол.: В.А. Смолій (голова) [та ін.]; НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2005. – 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_etchna. – Назва з екрану.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Указ Президента України № 347 / 2002. – К., 17 квітня 2002 р.
7. Симонян Р.Х. Элита или все-таки номенклатура? / Р.Х. Симонян // Общественные науки и современность – 2009. – № 2. – С. 114-124.
8. Темрук О.В. Соціальна психологія: Практикум: навч. посіб. / О.В. Темрук. – К.: Каравела, 2013. – 280 с. – С. 229.
9. Park R.E. Cultural conflict and the Marginal Man / R.E. Park // Theories of Society. – N.Y., 1965. – P. 179.

Е.В. ГРЕЧАНОВСКАЯ. РАЗМЫШЛЕНИЯ О ПРОБЛЕМАХ ФОРМИРОВАНИЯ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Резюме. В статье рассмотрены некоторые проблемы формирования конфликтологической культуры студентов технических высших учебных заведений – маргинальность профессии, понимание этнической идентификации; приобретения когнитивно-творческой компетенции, основанная на самостоятельном освоении знаний. Раскрыто понятие конфликтологической культуры студентов технических вузов.

Ключевые слова: конфликтологическая культура, компетенция, маргинальность профессии, этническая идентификация, конфликт, культура.

O.V. HRECHANOVSKA. THOUGHTS ON THE PROBLEMS OF FORMATION CONFLICTOLOGICAL CULTURE IN STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES

The summary. The article discusses some of the problems of formation of the conflict culture of students of technical

universities – marginality profession, understanding ethnic identity; acquisition of cognitive and creative competence based on knowledge samoostiyomu development. The concept of the conflictological culture of students of technical universities.

Key words: *conflictological culture, competence, marginality profession, ethnic identification, conflict, culture.*

Рекомендовано до друку.

Д-р. психол. наук, проф. В.М. Ямницький.

Одержано редакцією 07.03.2017 р.

УДК: 378

О.В. ЛАШКО

ДО ПИТАНЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ. ДОВІРА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Резюме. *Стаття присвячена дослідженню можливостей впровадження принципів сучасної психологічної допомоги, зокрема принципів екологічності, в організацію навчального процесу при підготовці фахівців технічних спеціальностей з метою підвищення ефективності навчання.*

Ключові слова: *освіта, вища освіта, технічний ВНЗ, фахівець, освітній простір, викладач, студент, взаємодія, довіра.*

Постановка проблеми. У 90-х роках минулого сторіччя розпочався перехід від суб'єкт-об'єктного підходу в організації освітнього процесу, коли учень або студент виступав об'єктом навчання (научіння), до суб'єкт-суб'єктного, якому властиве відношення до учня (студента) як до активного суб'єкта власного процесу навчання [8]. В першому випадку функцію научіння директивними методами здійснює вчитель (викладач), обираючи методи та засоби навчання. Розвиток другого підходу триває і сьогодні. Він передбачає самоорганізацію студента із здобуття компетентностей для подальшої професійної діяльності. В нових умовах викладач стає залученим елементом системи саморегуляції студента з власного професійного розвитку.

Останнім часом актуальним стають питання формування такого освітнього простору, в фокусі уваги якого буде особистість того, хто навчається, як замовника послуги з навчання, та підвищення якості цієї послуги. Вітчизняні вчені та практики все більше зосереджують свої зусилля навколо проблем з розробки практичних аспектів трансформації системи вищої освіти до такої форми, в якій вона буде здатна задовольняти потреби сучасного суспільства. При цьому особистісна орієнтованість наповнює все більші сфери життя сучасної молоді людини. Все більше уваги приділяється питанням самонавчання, відповідальності за результати власної діяльності, саморегуляції та самоорганізації [9].

Сучасною тенденцією розвитку освіти є учбово-педагогічна співпраця, де знайшли своє відображення ідеї, сформульовані у працях теоретиків загальної і педагогічної психології (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, Ш.О. Амонашвілі та ін.) та передових практиків педагогіки (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін.). Основною формою взаємодії суб'єктів освітнього процесу при цьому є педагогічне спілкування. Воно одночасно реалізує комунікативну, перцептивну та інтерактивну функції, використовуючи при цьому всю сукупність вербальних, образотворчих, символічних і кінетичних засобів. Функціонально – це контактна (дистантна), інформаційна, спонукальна, координаційна взаємодія, що встановлює відносини всіх суб'єктів учбового процесу [1].

Для будь-якого спілкування, в тому числі педагогічного, характерна наявність довіри. Довіра є однією з фундаментальних складових ефективної взаємодії особистостей, обміну знаннями та досвідом. Довіра – стрижневий елемент соціального та психологічного добробуту людини у суспільстві. Адже людина потребує довіряти іншим людям, які її оточують, та світу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закордонній соціальній психології довіра у взаєминах людей – предмет дослідження багатьох авторів, що працюють в рамках різних напрямів. Піонерами в галузі вивчення довіри в зарубіжній соціальній психології були С. Джулард і П. Ласкоу, які почали роботу в цьому напрямку наприкінці 50-х рр. Вони досліджували довіру з точки зору саморозкриття внутрішнього «Я». Концепція саморозкриття (self-disclosure) звертається до психології гуманістичної орієнтації і пов'язана з іменами таких відомих її представників, як К. Роджерс, А. Маслоу і С. Джулард [5]. Інший напрямок у вивченні довіри належить авторам, що працюють в рамках інтеракціонізму, які встановили, що почуття довіри є фундаментом взаємин людей і, в кінцевому рахунку, – ефективності роботи в організаціях. Ще один напрям дослідження довірчого спілкування – це «трансактний аналіз».

На пострадянському просторі довіра довгий час не була предметом самостійного соціально-психологічного аналізу і вивчалася лише в контексті проблеми навчання як методу психологічної впливу. Однак поняття довіри досить широко застосовувалося авторами в межах інших проблем (В.В. Вічев, Б.Ф. Поршнев, І.С. Кон, А.В. Мудрик, В.А. Лосенков, В.М. Куліков, Л.А. Петровська, О.І. Донцов, М.Ю. Кондратьєв, В.А. Петровський та ін.).

Вперше довіра як самостійне соціально-психологічне явище було проаналізовано Т.П. Скрипкіною [6]. Велике практичне значення, на наш погляд, мають дослідження довіри і недовіри А.Б. Купрейченко та її послідовників [3]. На сьогоднішній день існує значна кількість наукових робіт, присвячених вивченню явища довіри в різноманітних умовах: в економічній, політичній, соціальній, правовій (зокрема криміналістичній) та інших сферах життя людини.

Проблему довіри і довірчих відносин в контексті освітнього процесу висвітлюють у своїх роботах І.Ф. Аметов, В.О. Дрофєєв, Р.Ю. Кондрашова, Л.С. Скрябіна та ін. У своїх дослідженнях автори зокрема розглядають особливості прояву довіри в системі "вчитель-учень" при різних стилях педагогічного керівництва; умови, що забезпечують довірчі відносини між педагогом та учнем тощо [8]. Результати дослідження феномену довіри в ментальних репрезентаціях студентів технічного університету представлені у статті М.О. Кононець [5].

© О.В. Лашко, 2017